

Magyar Tudományos Akadémia Földtudományok Osztálya
Társadalom- és Természetföldrajzi Tudományos Bizottságainak
Kartográfiai Albizottsága

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar,
Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszéke

TÉRKÉPÉSZETI TUDOMÁNYOS NAP

tudományos ülés

„A 100 ÉVES
MAGYAR KATONAI TÉRKÉPÉSZET”

ABSZTRAKTFÜZET

Az ülés időpontja:

2018. december 7. (péntek) 10.00 óra

Helyszín:

MTA Székház, Kisterem
1051 Budapest, Széchenyi István tér 9. II. emelet

Magyar Tudományos Akadémia Földtudományok Osztálya
Társadalom- és Természetföldrajzi Tudományos Bizottságainak
Kartográfiai Albizottsága

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar,
Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszéke

PROGRAM

- 10.00 Megnyitó – üdvözlés
Zentai László, az MTA doktora, egyetemi tanár
(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék)
- 10.10 Katonai topográfiai térképezés az elmúlt száz évben
Szalay László ezredes, szolgálatfőnök
(MH Geoinformációs Szolgálat)
- 10.35 Száz éves az önálló magyar katonai térképészet (Egy könyv apropóján)
Buga László ny. ezredes, címzetes egyetemi docens
(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék)
- 11.00 Az első magyar szintvonalas térkép alkotójáról
Oláh Krisztina, doktorandusz
(Országos Széchényi Könyvtár, Térképtár)
Gercsák Gábor PhD, egyetemi docens
(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék)
- 11.25 Czetz János katonai pályafutása Argentínában
Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára PhD, ezredes, egyetemi tanár
(Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Műveleti Támogató Tanszék)
- 11.50 A "*coup d'oeil militaire*"-tól a térképolvasó tekintetig: a szemmozgás-követés lehetőségei a geovizualizációban
Török Zsolt PhD, egyetemi docens
(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék)

Levezető elnök:

Zentai László, az MTA doktora,
ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Katonai topográfiai térképezés az elmúlt száz évben

Szalay László ezredes

100 évvel ezelőtt, 1919. február 4-én jelent meg az a hadügyminiszteri rendelet, amely létrehozta a Magyar Katonai Térképező Csoportot, és ettől az időponttól számítjuk az önálló Magyar Katonai Térképészet működését. A Magyar Katonai Térképészet története szoros kapcsolatban áll az ország topográfiai térképezésével.

A két világháború között az egész országot lefedő, felújított vagy új felmérésű topográfiai térképmű nem készült. Ebben az időszakban a bécsi Katonaföldrajzi Intézettől örökölt, harmadik katonai felmérés 1:25 000 méretarányú térképeinek felújítása, helyesbítése volt a kitűzött cél. 1927 és 1938 között 78 szelvény új felmérése is elkészült.

A háború alatt a már meglévő térképek felújítása, illetve a visszacsatolt területek térképezése volt a fő feladat. A háború után, az ötvenes évek elején végezték el a korábban készült topográfiai térképek gyorshelyesbítését és átdolgozását Gauss–Krüger-területbe, majd 1953-tól megkezdődött az ország 1:25 000 méretarányú új felmérése, amit ötödik katonai felmérésnek is szokás nevezni. A térképmű fotogrammetriai alapon, mérőasztalos módszerrel, új alapfelületen (Kraszovszkij-ellipszoid), Balti magasságokkal, titkos minősítéssel készült. A következő időszak katonai topográfiai térképei az előzőekben említett térképmű felújított változatai voltak. Az 1980-as évek végétől megkezdődtek a raszteres és vektoros digitális topográfiai térképi adatbázisok kialakításának munkálatai.

A következő nagymértékű változást a katonai topográfiai térképek történetében Magyarország NATO-hoz való csatlakozása hozta. 1999 és 2003 között az addig elkészült 1:50 000 méretarányú topográfiai térképek részleges helyesbítése történt meg, a térképek új (WGS84) alapfelületen, UTM vetületi rendszerben, a NATO előírásoknak megfelelően kerültek kiadásra. A katonai változata 2004-ben, polgári változata 2005-ben jelent meg.

2013-ban, a meglévő digitális és analóg topográfiai térképek felülvizsgálata során megállapításra került, hogy az adattartalmuk elavult, több tízéves állapotot tükröz, és a digitális adatbázisok felépítése sem felel meg a kor követelményeinek. Ennek alapján született döntés a meglévő Digitális Térképészeti Adatbázis (DTA-50) felújítására és ez alapján egy új, térinformatikai szemléletű, leíró és metaadatokkal rendelkező, korszerű topográfiai adatbázis, a Digitális Topográfiai Adatbázis (DITAB-50) kialakítására. Jelenleg kutatások folynak a DITAB-50 adatbázis automatikus kartografálásának és az alapadatbázisból levezetett kisebb méretarányú topográfiai térképek előállításának automatizálása (generalizálás) érdekében.

Száz éves az önálló magyar katonai térképészet

(Egy könyv apropóján)

Buga László ny. ezredes

1919. február 4-én hadügyminiszteri rendelet hívta életre a magyar katonai térképészet első önálló intézményét. Amit a magyar katonai térképészet az azóta eltelt száz esztendőben véghezvitt, mind hazai, mind nemzetközi összehasonlításban kiállta a próbát, és ma a nemzetközi térképész közösség elismert és megbecsült tagjaként tekintenek rá.

Az évforduló kapcsán a magyar katonai térképészet évszázados teljesítményét egy gazdagon illusztrált, közel 500 oldalas kötetben foglalták össze. A könyv szerzői arra vállalkoztak, hogy az önálló magyar katonai térképészet történetét elsősorban a létrehozott térképműveken, az elért eredményeken keresztül mutassák be.

A könyv a térképész elődök munkáinak áttekintése után végig vezet a szervezet megalakulásától – többszöri újratekintéssel – a különböző katonai térképművek megalkotásának folyamatán. Az 1930-as évekre létrehozott korszerű tudományos kutatóhely és térképműhely a második világháborúban szinte teljesen megsemmisült. Az újratekintést nehezítette a zord politikai környezet, de ebben az időszakban jött létre az a korszakos térképmű, amely többszöri helyesbítéssel, átalakítással még ma is az ország topográfiai térképrendszerének alapját képezi.

A katonatérképészek a topográfiai térképeken végzett folyamatos munkálkodás mellett a nagyközönség számára kevésbé ismert katonai tematikus térképek egész sorozatát készítették el napjainkig. A politikai rendszerváltás technológiai paradigmaváltással is járt. A Magyar Néphadsereg Tóth Ágoston Térképészeti Intézetében 1988-ban kezdődött meg a digitális topográfiai térképek kidolgozása, és a 1990-es évek második felében már négy digitális térképészeti adatbázis létezett. A magyar katonai térképészet feladata a 2000-es évektől jelentősen kibővült. A magyar katonai térképészek ellátják a hazánk NATO-tagságával járó geoinformációs kötelezettségeket, részt vesznek a Föld nemzetközi együttműködésben történő, globális térképezésében, és dolgoznak a NATO és az ENSZ békefenntartó misszióiban is.

Az emlékkönyv elsőként mutatja be a határokon túli – az ország területét jócskán meghaladó nagyságú – térségekre készített térképműveket is. A katonai célú termékek mellett jelentős műszaki értéket képviselnek a polgári felhasználásra készített termékek, amelyekből a könyv egyik függeléke tár az olvasók elé egy csokorra valót.

A könyv DVD-melléklete a száz év során kiadott katonai és polgári célú térképművek teljes keresztmetszetét nyújtja.

Az első magyar szintvonalas térkép alkotójáról

Oláh Krisztina doktorandusz – Gercsák Gábor PhD

A magyarországi területek térképeinek domborzatábrázolása kevés számú változáson ment keresztül Lázár térképétől a modern térképművekig. A korai időszakban a korra oly jellemző halmocskás hegyábrázolás volt hivatott a terepi viszonyokat érzékeltetni, s azokban jelentős változást talán csak Mikoviny térképein fedezhetünk fel először. Lehmann-féle csíkozással magyar területekre vonatkozó térképeken csak a II. katonai felmérés idején találkozhatunk, néhol kezdetleges árnyékolással, s az ezt kiegészítő rétegvonalas ábrázolás csak a III. katonai felvételezés idején, 1869-től került a térképkészítők eszköztárába.

Korabeli forrásokból tudhatjuk, hogy magyar kéz – Keőszeghi Márton Károly őrnagy – által készített szintvonalas térkép készült 1838-ban Brixen (Bressanone, Olaszország) környékéről, és azt is, hogy sokáig Tóth Ágoston „*Pétervárad környéke. 1846. évben vízszintes rétegekkel felvette Tóth Ágoston cs. kir. főhadnagy.*” című művét tekinthetjük az első, magyar területet ábrázoló szintvonalas térképnek.

A Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum, Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványtárának gyűjteménye 4219 és 4220 jelzet alatt őriz két térképművet. Az előbbi „*Planum montis Aquilae repraesentans Strata una orgia a se distantia per Auditores Instituti Geometrici assumtum. Budae die 18 Maji 1843. del. D. Braxatoris Pestini die 30 Maji 1843.*”, míg az utóbbi „*Planum montis Aquilae repraesentans Strata una orgia a se invicem distantia per Auditores Instituti Geometrici assumtum. Budae die 18 Maji 1843. delineavit Braxatoris Dániel Pestini die 29 Maji 1843.*” címmel. A tusrajzzal készült, előbbi példányán barna csíkozással kiegészített domborzatábrázolás három évvel előzte meg Tóth Ágoston térképét, s mint ilyen, az első, magyar kéz által magyar területről készített szintvonalas térképnek tekinthető. Készítője Braxatoris Dániel, aki a térkép keletkezésének idején az Institutum Geometricum hallgatója volt. A mérnökképző intézet hivatalos megalapítására – a világon elsőként – már 1782. augusztus 30-án sor került.

Braxatoris Dánielről kevés információt ismer a szakirodalom. Ezeket igyekeztünk lajtromba szedni és az érdeklődő hallgatóság elé tárni, s ugyanakkor megpróbáltunk fényt deríteni arra, vajon mi volt a kiváltó oka az első magyar vonatkozású szintvonalas térkép létrejöttének.

Czetz János katonai pályafutása Argentínában

Siposné Kecskeméthy Klára PhD, ezredes

A magyar hadtörténelem jeles személyisége, Czetz János honvédtábornok nemcsak szülőhazájában, de a távoli Argentínában is ismert. Czetz János, Bem táborkari főnöke, a kitűnő stratégia, szervező, térképész, földmérő élete viharos eseményekben és nyugalmasabb időszakokban, újramezésekben bővelkedett. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bukása után az európai emigráció évei következtek, majd 1860 májusában kivándorolt Argentínába.

Kezdetekben földmérő munkát vállalt, az Azul környéki *estanciákat* mérte fel, később már az argentin hadsereg ezredeseként kinevezték a katonamérnöki osztály parancsnokává. A Paraguay elleni háború során Mitre elnök egy műszaki csapatot felállításával bízta meg. Czetz feltérképezte a brazil, illetve a paraguayi határvidéket, elkészítette Santa Fe város vasútvonallal történő összekötésének terveit Esperanza és San Germino vidékével. A Córdobai Topográfiai Intézet parancsnokaként kijelölte Santa Fe tartomány déli határpontjait, Santa Fe és Buenos Aires helyőrségeinek létrehozása után számos új határerődöt építtetett.

Sarmiento elnök már 1869-ben sürgette az ország első katonai oktatási intézményének felállítását. A kormány egy különleges katonai bizottságot hozott létre, amely javaslatot tett az új iskola szervezetére és képzési struktúrájára. A bizottság tagja volt Czetz János. 1870. június 20-án kiadták az iskola alapítására vonatkozó rendeletet, igazgatójának Juan F. Czetz ezredest nevezték ki, aki 1874. május 24-ig volt az intézet igazgatója.

Ezután családjával Concepción del Uruguayba, Entre Ríos tartomány akkori fővárosába költözött, ahol ismét földmérő munkát végzett. 1875-ben a Topográfiai Intézet elnökének nevezték ki. Utasítást adott ki a provincia összes területének kataszteri felmérésére, amely Argentínában az első ilyen munka volt. 1875–1883 között matematikát és geometriát tanított az *Escuela Normal de Profesores*-en, amely Concepción del Uruguay-ban működött és Argentína egyik legjobb hírű főiskolája volt ebben az időben. 1883-ban visszaköltözött Buenos Airesbe és a Topográfiai Intézetben mérnökként helyezkedett el. 1884-ben megalapította az *Academia Militar* (Katonai Akadémiát), emellett kinevezték a hadsereg vezérkara IV. osztályának főnökévé. Ebben a beosztásban 1896-ig maradt. Czetz János 1895-ben, ezredesként vonult nyugdíjba.

A szabadságharc tábornokát, az argentin hadsereg ezredesét 1904. szeptember 7-én katonai tiszteletadás mellett helyezték örök nyugalomra Buenos Aires Recoleta temetőjében. 1969. október 10-én a *Colegio Militar de la Nación* alapításának 100. évfordulóján a hamvait átszállították és az iskola kápolnájában helyezték el. Személyét megbecsülés és tisztelet övezi a második hazájában is.

A "*coup d'oeil militaire*"-tól a térképolvasó tekintetéig: a szemmozgás-követés lehetőségei a geovizualizációban

Török Zsolt Győző PhD

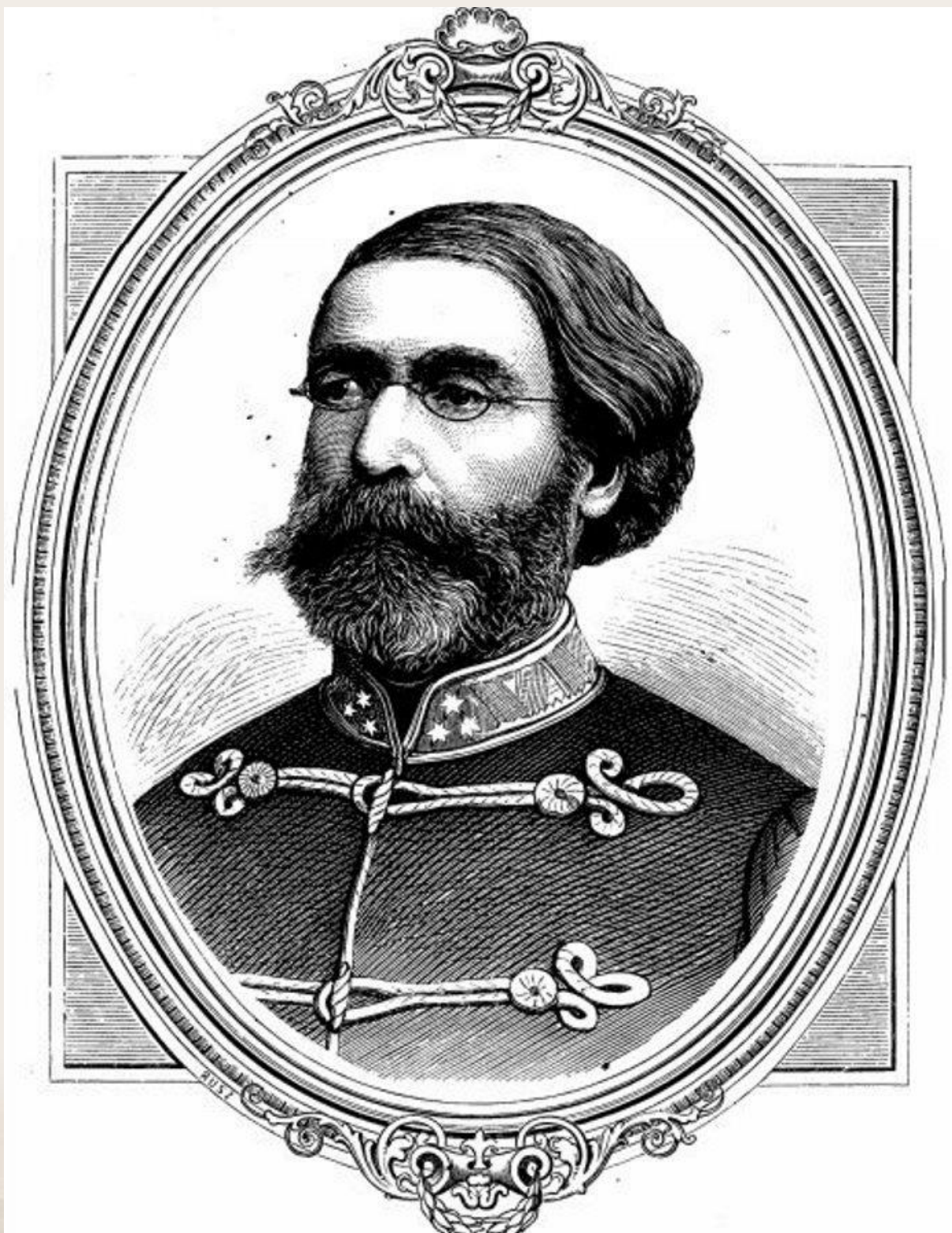
A modern térképészet gyökerei a felvilágosodás korába nyúlnak vissza. A földfelszín rendszeres, egységes és geometriai-csillagászati alapon történő felmérése és ábrázolása a *topográfiai* térképezési programokban valósult meg. A központosított államokban a hadsereg szervezetei a társadalmi-technológiai háttérét is megteremtették a katonai célokra kiválóan alkalmas, a terep *vizuális* megismerésére alkalmas térképműveknek. Az önálló magyar katonai térképészet európai jelentőségű előfutára *Mikoviny Sámuel* topográfiai térképezési programja és javaslata (1747). A térképtudomány újkori történetét a múlt század végéig a *térképészítés* technológiai kérdései határozták meg.

A digitális kartográfiai paradigmaváltással egyidőben előtérbe kerültek a térképek *használatának* kérdései és elkezdődtek a rendszeres, felhasználó-orientált kutatások. A 21. század az adatbázis-alapú, webes, virtuálisan megjelenített, *interaktív* térképszolgáltatás kora, miközben a térképészet mindennapivá és mindenütt jelenlévő gyakorlattá vált. A kartográfia számára létfontosságú az Eckert-által javasolt (1921) elmélet, amely a *kutatást és fejlesztést* helyezi új alapra. A korábbi időszak térképészeinek intuitív tervezése helyett ICT-környezetben a *geovizualizáció*, a grafikus megjelenítés (*HCI*) korábbi hagyományait kísérleti eszközökkel és módszerekkel tudjuk vizsgálni (*UX*), hogy a felhasználó igényeitől, helyzetétől és a kontextustól függő, hatékony döntéstámogató eszközt alkothassunk (*UI*). Az utóbbi évtizedekben a legfontosabb humán vizualizációs eszköz, a térkép kutatása *multidiszciplináris* határterületté vált.

A magyar „térkép” szavunk tükrözi a *kognitív* folyamatoknak a képlátással való kapcsolatát. A szemmozgáskövetés olyan vizsgálati módszer, amellyel a térképhasználó tekintetét nem invazív módon követjük, majd a rögzített adatokból az agyi folyamatokra következtetünk. Magyarországon az első szemmozgás-követéses kísérletet *Dr. Török Zsolt Győző* és *Béres Ádám* hallgató végezték 2013-ban a *Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszéken*. A kísérlethez saját kísérleti eszközt, szemüveget készítettek, amely nevétségesen alacsony költségei (10 Euro) ellenére komoly alkalmazási lehetőségeket tartogatott. Első kísérletsorozatukban térinformatikai szoftverek megjelenítési képességeit hasonlították össze. A következő években (2014–2016) a kutatások a szemmozgás-követéses adatok vizualizációs lehetőségeit kutatták. „*A téri referenciakeret jelentősége a kognitív vizualizációban*” c. multidiszciplináris kutatási pályázatunkban a Kognitív Kartográfiai laborban, szemmozgáskövetéssel kiegészített *virtuális* környezetben vizsgálták egy, geobrowserhez hasonló megjelenítéssel támogatott városi navigáció folyamatait. A *Dr. Török Ágoston*, valamint *Tölgyesi Borbála*, *Kiss Veronika* hallgatók részvételével folyt kutatást az ELTE Tehetséggondozási Tanácsa támogatta, az eredményeiket 2018-ban nemzetközi konferenciákon mutatták be (*CogInfo Comm, Spatial Cognition, ISPRS Symposium*).

A 100 éves magyar katonai térképészet

Tóth Ágoston (1812–1889)

A 100 éves magyar katonai térképészet

Czetz János (1822–1904)

